

SUVREMENI PRISTUPI MEĐUKULTURALNIM ISTRAŽIVANJIMA LIČNOSTI

Iris MARUŠIĆ
Institut za društvena istraživanja, Zagreb

UDK: 159.923.3.072
Pregledni rad

Primljeno: 4. 2. 2002.

Međukulturalna istraživanja postala su proteklih nekoliko godina jednom od središnjih tema psihologije ličnosti. Prema mišljenju brojnih autora, nov zamah takvim istraživanjima dala je pojava petfaktorskog modela ličnosti čijem su razvoju i predstavljanju pridonijeli istraživači iz brojnih zemalja. Podaci koji govore u prilog kulturalnoj univerzalnosti predloženih pet dimenzija i mogućnost njihova valjanog mjerenja u različitim kulturama potaknuli su brojne međukulturalne usporedbe u okviru pristupa koji se danas naziva međukulturalnom psihologijom ličnosti temeljenom na osobinama. Prema mišljenju McCraea (2000.), ta se istraživanja mogu podijeliti na tri razine: transkulturalnu razinu koja se bavi univerzalnim osobinama, interkulturalnu razinu koja se bavi kulturalnim razlikama te intrakulturalnu razinu koja se bavi kulturalno specifičnim izrazima pojedinih osobina. Drugi iznimno važan pristup je kulturalna psihologija koja dovodi u pitanje zapadni pojam osobina ličnosti i zastupa stajalište da su kultura i ličnost neodvojive. Današnji trendovi razvoja upućuju na to da će međukulturalna psihologija ličnosti u budućnosti vjerojatno ponuditi sintezu ta dva pristupa te nova rješenja metodoloških ograničenja u ovom iznimno aktualnom istraživačkom području.

✉ Iris Marušić, Institut za društvena istraživanja,
Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, Amruševa 11,
10000 Zagreb, Hrvatska. E-mail: iris@idi.hr

Istraživanja strukture ličnosti desetljećima predstavljaju temelj psihologije ličnosti. Modeli ličnosti kao što su Eysenckov, Cattellov i, u novije vrijeme, petfaktorski model važan su dio profesionalnoga znanja psihologa, a upitnici proizašli iz takve istraživačke tradicije svakodnevno se primjenjuju i u psihologijskoj praksi i u istraživačkom radu. Svi ti modeli zasnivaju se

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

na osobinama, a pojam osobina danas je ponovno središnji pojam proučavanja ličnosti u zapadnoj tradiciji. Čini se, dakle, da je postojanje ličnosti neupitno, ali ona kao da postoji negdje u vakuumu, izvan konteksta koji je potpuno zanemaren. A taj je kontekst iznimno važan i općenito se može označiti pojmom "kultura". U posljednje vrijeme, zbog vrlo dinamičnih globalnih zbivanja, sve jačeg trenda globalizacije i sve češćih susreta i suradnje ljudi različitih kultura, sve više raste svijest o važnosti kulturalnoga konteksta u proučavanju ličnosti. To se očituje u sve brojnijim istraživanjima i radovima s temom ličnosti i kulture (npr. Church, 2000.; Church i Lonner, 1998.; McCrae, 2000., u tisku; McCrae i sur., 1999.).

Počnimo s konceptom "ličnosti". Nama je postojanje takvoga konstrukta samorazumljivo i neupitno, no, je li to baš tako? Naime, neki autori ističu da su brojne povijesne, kulturalne i kognitivne varijable utjecale na to da zapadnjaci ponašanje pripisuju djelovanju snaga unutar individue, a ne situaciji kao važnoj odrednici ponašanja (Markus i Kitayama, 1991., 1998.). Taj izraziti naglasak na osobi prisutan je u svim glavnim zapadnim tradicijama proučavanja ličnosti, kao što su psihodinamska, humanistička, bihevioristička i psihometrijska. Čujemo i drukčije glasove:

"...pojam ličnosti izraz je zapadnjačkog ideala individualizma. On čak ne odražava ni realnost života zapadnog čovjeka u zapadnoj kulturi, a još manje bilo kojeg čovjeka u bilo kojoj kulturi... glavni problem pojma ličnosti je to da smo ga skloni shvaćati kao zaseban entitet, odvojen od društva i kulture..." (Frances Hsu, prema Church, 2000.).

"Univerzalna struktura ličnosti sama po sebi ne znači da je "ličnost", onako kako se shvaća u europsko-američkom kontekstu, univerzalan aspekt ljudskoga ponašanja..." (Markus i Kitayama, 1998.).

"Ličnost je manje očita u kolektivističkim kulturama nego u individualističkim kulturama, jer je situacija vrlo snažna determinanta socijalnoga ponašanja" (Triandis, 1995.).

"Termini kao što je savjesnost, kao nazivi faktora otkrivaju jedinstveno kulturalno stajalište čiji su korijeni u američkom puritanizmu" (Bock, 2000.).

Takva su mišljenja velik izazov dominantnom shvaćanju ličnosti u kojem su kulturalni faktori dosad igrali vrlo malu ulogu. Ukratko, kulturalni antropolozi i kulturalni psiholozi postavljaju vrlo važna pitanja o univerzalnosti zapadnjačkog poimanja ličnosti. Neki među njima drže da je pojam ličnosti, kao zaseban psihološki entitet, usko vezan uz zapadni pojam individualnosti i da je on zapravo navoljna zapadnjačka konstrukcija koja ima malo smisla u drugim kulturama (npr. Bock, 2000.).

Ako su takva shvaćanja točna, svaki pokušaj procjene i mjerenja ličnosti na ljudima koji nisu dio zapadne kulture ne-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

ma nikakvog smisla. Ali, čak i uz puno umjerenije shvaćanje kulturalnoga konteksta, još uvijek vrijedi činjenica da on vrlo snažno određuje ponašanje čovjeka, a i poimanje ličnosti. Moramo se zapitati do koje su mjere ključni pojmovi zapadne psihologije univerzalni, posebno zato što te teorije vrlo malo pozornosti pridaju mogućim kulturalnim razlikama u onim osobinama i procesima koji se ubrajaju u srž psihologije ličnosti.

U ovom prikazu ograničit ćemo se na dva teorijska pristupa koji danas dominiraju istraživanjima odnosa kulture i ličnosti u psihologiji. Jedan od njih je međukulturalna psihologija ličnosti u kojoj je pojam osobina, odnosno dimenzija ličnosti središnji pojam. Veliki zamah takvim istraživanjima dala je pojava petfaktorskog modela ličnosti, pa ćemo prikazati najnovija istraživanja iznikla iz te tradicije koja provodi skupina istraživača iz različitih zemalja pod vodstvom Roberta R. McCraea i Paula Coste. Drugi je pristup kulturalna psihologija koja dovodi u pitanje zapadni pojam osobina ličnosti. O drukčijem shvaćanju pojma ličnosti koji nudi ovaj pristup, na primjeru kulture različite od zapadne, najbolje govori rad Hazela Markusa i Shinobua Kitayame, vrlo plodnih i uglednih autora u području kulturalne psihologije.

Međukulturalnu i kulturalnu psihologiju ne možemo potpuno razdvojiti, ali postoji nekoliko važnih razlika koje valja spomenuti (Church, 2000.). U međukulturalnoj psihologiji kultura se tipično shvaća kao nezavisna varijabla, odvojena od ličnosti pojedinca. Smatra se da kultura u različitom stupnju utječe na strukturu, razinu i korelate različitih osobina. Mnogi međukulturalni psiholozi zastupaju stajalište o "psihičkom jedinstvu" čovječanstva, držeći da su psihički procesi u osnovi isti u svih ljudi, usprkos razlikama u sadržaju i kontekstu. Tako se međukulturalna istraživanja bave određivanjem univerzalnih aspekata ličnosti, provjeravaju generalnost teorija i konstrukata ličnosti i razjašnjavaju ulogu kulturalnih utjecaja u ličnosti i ponašanju.

Nasuprot takvim shvaćanjima razmišljanja su kulturalnih psihologa koji drže da su kultura i ličnost neodvojive, da one stvaraju jedna drugu. Po tom stajalištu *self*, odnosno naše "ja" je socijalni konstrukt i zato se razlikuje između pojedinih kultura, pa je vrlo dvojbeno postoje li osobine ličnosti koje su univerzalne, odnosno neovisne o kulturi. Takvo je stajalište primjetno u radu mnogih kulturalnih antropologa koji smatraju da su osobine kognitivni konstrukti onoga koji opaža, a ne stvarne karakteristike osobe koju se opaža.

MEĐUKULTURALNA PSIHOLOGIJA LIČNOSTI I PETFAKTORSKI MODEL

Posljednja dva desetljeća svjedoci smo iznimnog porasta interesa za istraživanja ličnosti utemeljena na paradigmi osobina ličnosti. Nakon što je sedamdesetih godina bio potisnut, zbog brojnih kritika da osobine vrlo slabo predviđaju ponašanje, pri-

stup temeljen na osobinama danas je ponovno postao dominantna paradigma u istraživanjima ličnosti, i to zahvaljujući pojavi petfaktorskoga modela ličnosti. To je prvi strukturalni model ličnosti čiji istraživači pokazuju u punoj mjeri svijest o važnosti istraživanja u različitim kulturama, kako bi se potvrdila međukulturalna univerzalnost predloženih dimenzija. Upravo se zato istraživanja strukture i mjerenja ličnosti danas ubrajaju među najutjecajnija i najaktivnija područja međukulturalnih istraživanja u psihologiji.

U okviru leksičkoga pristupa istraživanjima petfaktorskog modela ličnosti taksonomije deskriptora ličnosti danas su načinjene u brojnim kulturama, odnosno jezicima. U Europi su, tako, nizozemska i njemačka taksonomija bile među prvima (John, Angleitner i Ostendorf, 1988.; Wiggins i Pincus, 1992.), a zatim su uslijedile i taksonomije u drugim zemljama, pa je nedavno izrađena i sveobuhvatna hrvatska taksonomija deskriptora ličnosti (Mlačić, 1999.). Leksičke studije provedene su i u brojnim nezapadnim kulturama, primjerice u kineskoj ili filipinskoj (Bond, 2000.; Yang i Bond, 1990.; Church i Katigbak, 1989., 2000.). Drugi dominantan pristup u istraživanjima petfaktorskoga modela, onaj Coste i McCraea, oslanja se na njihov NEO upitnik ličnosti koji je do danas preveden i validiran na tridesetak jezika.

Međukulturalna istraživanja ličnosti mogu se podijeliti u tri skupine, ovisno o njihovom cilju (McCrae, 2000.). Prva su vrsta istraživanja koja imaju funkciju prenošenja i provjere, u kojima se teorije, koncepti i mjerni instrumenti nastali u jednoj kulturi prenose u druge kulture kako bi se vidjelo funkcioniraju li na isti način i izvan kulture u kojoj su nastali. To je tzv. etička strategija istraživanja. Većina međukulturalnih istraživanja ličnosti, pa tako i ona provedena NEO upitnikom, ubrajaju se u tu kategoriju.

Etička istraživanja povećavaju mogućnost dobivanja međukulturalnih sličnosti i isključuju dimenzije specifične za određenu kulturu. Zato druga skupina istraživanja ima funkciju otkrivanja mogućih fenomena koji su svojstveni određenoj kulturi, a ne postoje u drugima. To je emička strategija istraživanja koja otkriva emičke konstrukte, a leksičke studije deskriptora ličnosti u različitim jezicima pripadaju upravo toj vrsti istraživanja. U okviru međukulturalnih istraživanja petfaktorskog modela neki su autori istraživali fenomene svojstvene pojedinoj kulturi primjenom upitnika koji su izrađeni posebno za određenu kulturu. Takva su istraživanja još uvijek rijetka, no vrlo su obećavajuća, jer mogu identificirati čestice i dimenzije koje su posebno važne ili čak jedinstvene u određenoj kulturi. Uz pomoć takvih upitnika je, uz pet poznatih faktora, na kineskom uzorku nađen i šesti faktor koji su istraživači nazvali faktorom "kineske tradicije" (Cheung i Leung, 1998.). Mnogi su nezapadni istraživači opisivali emičke

konstrukte svojstvene određenoj kulturi koji odgovaraju zapadnom pojmu dimenzija ili osobina ličnosti. Evo primjera koje navodi Church (2000.):

- Japan: *amae* – uzajamna zavisnost i popustljivost;
sunao – poslušnost, unutarnji mir;
Koreja: *cheong* – privrženost drugima;
Indija: *hishkama karma* – suzdržanost;
Kina: *ren quin* – orijentiranost prema odnosima s drugima;
Meksiko: *simpatía* – izbjegavanje sukoba;
Filipini: *pagkikipagkapwa* – zajednički identitet;
pakikiramdam – osjetljivost, empatija;
pakikisama – slaganje s drugima.

Treća je skupina onih istraživanja koja imaju funkciju integracije etičkih i emičkih istraživanja, a vrlo su važna zato što mogu pomoći da se razjasne konceptualne razlike između uvezenih i kulturi svojstvenih dimenzija.

McCrae (2000., 2001.) spominje tri razine međukulturalnih istraživanja. To su:

– *transkulturalna razina* koja se bavi pitanjima univerzalnosti, kao što su: Mogu li se iste dimenzije naći u različitim kulturama? Jesu li veze između osobina slične? Jesu li dobne i spolne razlike univerzalne?;

– *interkulturalna razina* bavi se kulturalnim razlikama u osobinama ličnosti i traži povezanost između osobina i pojedinih obilježja kulture. Istraživanja na toj razini najviše se bave prosječnim razinama pojedinih osobina u različitim kulturama, no bitna su pitanja i kulturalne razlike u varijabilitetu pojedinih osobina ili u veličini pojedinih faktora, odnosno dijelu varijance ličnosti koji objašnjavaju. Međukulturalne usporedbe mogu dovesti do objektivnih opisa tzv. nacionalnog karaktera, što bi moglo jako koristiti sve većem broju ljudi, npr. diplomata i poslovnih ljudi koji se u svojem poslu susreću s brojnim različitim kulturama;

– *intrakulturalna razina* koja se bavi kulturalno specifičnim verzijama ili izrazima pojedinih osobina. To su emičke verzije osobina kakve smo već spominjali.

TRANSKULTURALNA RAZINA

Još su četrdesetih godina antropolozi primijetili da, uz veliku raznolikost čovječanstva, postoje i neke psihičke univerzalnosti koje nadilaze kulture. Kontroverzije u vezi s univerzalnošću ljudske prirode traju i danas, a petfaktorska teorija ličnosti McCraea i Coste (1996.) nudi i univerzalne i kulturalno specifične elemente koncepcije ljudske prirode.

Teorija razlikuje dimenzije, odnosno temeljne dispozicije koje su biološki uvjetovane i kulturom oblikovane karakteristične adaptacije. Temeljne dispozicije su dispozicije i potenci-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

jali unutar pojedinca, a karakteristične adaptacije su konkretne realizacije toga potencijala formirane interakcijom pojedinca i okoline, odnosno njegove kulture u širem smislu. Na primjer, svi ljudi imaju potencijal za učenje jezika, što je univerzalna temeljna dispozicija. Međutim, koji će jezik naučiti kao materinski, ovisi o tome u kojoj kulturi odrastaju u kritično doba za učenje govora, a to je karakteristična adaptacija. Prema mišljenju Coste i McCraea, tako je i s osobinama ličnosti. Sklonost nervozi, oduševljenju, originalnosti, pristupačnosti i pomnosti unutar je temeljna dispozicija koja je pod utjecajem bioloških faktora, ali način na koji se ta dispozicija očituje u ponašanju oblikovan je kulturom i iskustvom.

Petfaktorski model ličnosti Coste i McCraea opisuje pet temeljnih dispozicija ličnosti: neuroticizam, ekstraverziju, otvorenost prema iskustvu, ugodnost i savjesnost (Costa i McCrae, 1992.; McCrae i Costa, 1996.).

Neuroticizam se odnosi na trajnu razinu emocionalne prilagodbe i stabilnosti. Srž toga područja, kako ga definiraju McCrae i Costa (1987., 1992.), opća je sklonost uznemirenosti i negativnim emocijama kao što su ljutnja, krivnja, strah, tuga i sl. Obuhvaća i iracionalne ideje, lošiju kontrolu impulsa, slabije suočavanje sa stresom i slabu toleranciju prema frustracijama. *Ekstraverziju* čine interpersonalne osobine kao što su socijalnost, toplina i asertivnost, ali i osobine temperamenta kao što su aktivnost, traženje uzbuđenja i pozitivna emocionalnost (Costa i McCrae, 1992.). *Otvorenost prema iskustvu* je prvi put u petfaktorskom modelu navedena kao temeljna dimenzija ličnosti. Srž te dimenzije su intelektualni i umjetnički interesi, a uključuje potrebu za raznolikošću, nezavisnost u prosudbama i osjetljivost na vlastite unutarnje osjećaje, živu maštu, fleksibilnost ponašanja, intelektualnu znatiželju i nekonvencionalne stavove (McCrae, 1996.; McCrae i Costa, 1997.a). *Ugodnost* se ponajprije smatra interpersonalnom dimenzijom, kao i ekstraverzija, no manje je poznata. Predstavlja tipičnu kvalitetu socijalne interakcije na kontinuumu od suosjećanja do antagonizma (Costa, McCrae i Dye, 1991.). *Altruizam* je temeljno obilježje ove dimenzije, pa su osobe na njezinu pozitivnom polu dobronamjerne, voljne pomoći i surađivati s drugima od kojih imaju pozitivna očekivanja. Nasuprot njima su antagonistični, egocentrični, nepovjerljivi ljudi koji nisu spremni na suradnju (McCrae i Costa, 1987.; Costa i McCrae, 1992.). *Savjesnost* ima i proaktivne i inhibitorne aspekte. Proaktivna je strana vezana ponajprije uz želju za postignućem i predanošću radu, a inhibitorna se odnosi na čvrsto držanje moralnih načela i opreznost (Costa, McCrae i Dye, 1991.). Savjesnost ponajprije opisuju samodisciplina, osjećaj dužnosti i smisao za red (McCrae i Costa, 1987.; Costa i McCrae 1992.).

Brojna dosadašnja istraživanja koja su Costa i McCrae proveli s istraživačima mnogih zemalja podupire zaključak da su te dimenzije ličnosti univerzalne. Kako ističu McCrae, Costa i Yik (1996.), ekvivalentnost skupa osobina u različitim kulturama može se ispitati provjerom strukture u različitim prijevodima instrumenta koji ima utvrđenu faktorsku strukturu. Tako McCrae i Costa (1997.b) sažimaju rezultate dobivene njihovim NEO upitnikom ličnosti na ispitanicima iz nekoliko vrlo različitih kultura. Faktorske strukture dobivene na njemačkom, portugalskom, izraelskom, kineskom, korejskom i japanskom uzorku vrlo su slične te potvrđuju međukulturalnu univerzalnost originalnoga petfaktorskog modela razvijenoga na američkom uzorku. Taj zaključak potvrđuju i brojna druga istraživanja istim upitnikom, npr. u Italiji (Caprara i sur., 1993.), Španjolskoj (Silva i sur., 1994.), Koreji (Piedmont i Chae, 1997.), Filipinima i Francuskoj (McCrae i sur., 1998.). Potporu generalnosti petfaktorske strukture ličnosti dala su i istraživanja provedena u nas (Marušić, Bratko i Eterović, 1996.).

U prilog univerzalnosti predloženih pet dimenzija ličnosti govore i podaci dobiveni primjenom drugih istraživačkih strategija. Tako su istraživanja u sklopu genetike ponašanja pokazala razmjerno visoku heritabilnost koja upućuje na biološku osnovu tih dimenzija (Jang i sur., 1998.). Isto tako, čini se da je i cjeloživotni razvoj tih dimenzija ličnosti univerzalan. McCrae i suradnici (1999.) pokazali su na uzorcima iz Italije, Portugala, Njemačke, Koreje i Hrvatske da neuroticizam, ekstraverzija i otvorenost padaju s dobi, a ugodnost i savjesnost rastu. U svim tim zemljama pokazao se sličan razvojni trend, prvi put zabilježen u američkom uzorku.

Međutim, valja napomenuti da je petfaktorski model često i osporavan, i to na konceptualnoj, metodološkoj i empirijskoj osnovi. Najugledniji kritičari modela zamjeraju mu ateoretičnost, izražavaju dvojbe o broju, definiciji i konceptualnom statusu dimenzija te ističu nedostatnost empirijske potpore modelu izvan okvira faktorsko-analitičkih istraživanja (Block, 1995.; Eysenck, 1991., 1992.a i b, 1994.; McAdams, 1992.; Pervin, 1994.). Takve argumente svakako valja imati na umu i u tumačenju rezultata međukulturalnih istraživanja ličnosti provedenih u konceptualnom okviru petfaktorskog modela.

Transkulturalna istraživanja tek trebaju odgovoriti i na brojna druga pitanja o univerzalnostima u području ličnosti. Naprimjer, jesu li spolne razlike također univerzalne, hoćemo li u svim kulturama naći iste veze ličnosti s drugim varijablama, primjerice s raspoloženjima ili s psihopatološkim varijablama?

Marsella i suradnici (2000.) kažu da vjerojatno postoji određen broj biološki uvjetovanih dimenzija, kao što je ekstraverzija, ali kultura oblikuje:

- a) način njihova iskazivanja;
- b) situacije u kojima se iskazuju;
- c) reakcije drugih na njih;
- d) njihovu upotrebljivost u opisu ponašanja;
- e) značenje koje im se pridaje.

Na taj način mogu se pomiriti proturječna stajališta u raspravi o kulturalnim univerzalnostima, odnosno specifičnostima. Osnovne dispozicije su univerzalne, ali njihovo iskazivanje odraz je kulture.

Primjer transkulturalnog istraživanja koje se bavi kulturalnim univerzalnostima jest istraživanje koje na podacima 26 kultura ispituje jesu li spolne razlike u pet osnovnih dimenzija ličnosti univerzalne ili kulturalno specifične (Costa, Terraciano i McCrae, 2001.). To istraživanje potvrđuje postojanje brojnih spolnih razlika, ali ni jedna od njih ne prelazi pola standardne devijacije, a većina niti jednu četvrtinu. Dakle, ponovno se pokazuje da su razlike među spolovima puno manje nego individualne razlike unutar spolova. Drugo, spolne razlike u američkom uzorku i one u drugim kulturama vrlo su slične, što govori u prilog njihovoj univerzalnosti. I ova je studija pokazala da žene postižu konzistentno više rezultate u facetama neuroticizma i ugodnosti. Međutim, u drugim dimenzijama razlike nisu jednoznačne. Tako u ekstraverziji žene postižu viši rezultat u facetama topline, druželjubivosti i pozitivnih emocija, ali niži u facetama asertivnosti i traženja uzbuđenja. U dimenziji otvorenosti žene postižu viši rezultat od muškaraca u facetama otvorenosti prema estetici, osjećajima i aktivnostima, ali niži u idejama. To je sukladno uobičajenom stereotipu prema kojem se žene više vežu uz osjećaje, a muškarci uz mišljenje. Na dimenziji savjesnosti nisu nađene konzistentne razlike, osim što u većini kultura žene imaju jači osjećaj dužnosti. No, podaci o veličini tih razlika u pojedinim kulturama vrlo su iznenađujući. Naime, suprotno očekivanjima, spolne razlike najviše su naglašene u Europljana i Amerikanaca, a najmanje u afričkim i azijskim kulturama. Jače spolne razlike povezane su s izraženijim individualizmom, pa tako zapadne nacije pokazuju više razlika među spolovima u samoprocijenjenoj ličnosti od nezapadnih, kolektivističkih kultura. Veličina tih razlika bila je povezana i s bruto društvenim proizvodom, očekivanom dužinom života žena te stopom nepismenosti u žena, pa su se one, neočekivano, pokazale naglašenijima u bogatijim i zdravijim društvima u kojima su žene više nabražene.

INTERKULTURALNA RAZINA

Na ovoj razini ispituju se međukulturalne razlike u tipičnoj ili prosječnoj ličnosti i traže se veze između osobina i specifičnosti pojedine kulture. Od početaka kulturalne antropologije smatralo se da svaki narod ima svoj nacionalni duh, karakter,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

pa se to odražava i u ličnosti pojedinih pripadnika te kulture. Naravno, tu se pretpostavlja da kultura oblikuje ličnost. Rana empirijska istraživanja koja su ličnost ispitivala Rorschachovim testom nisu dala smislene rezultate. No, ideja o mogućim razlikama u prosječnoj ličnosti pripadnika pojedinih kultura i dalje je bila vrlo privlačna brojnim međukulturalnim psiholozima, pa su Rorschachove mrlje zamijenili upitnici ličnosti. Takve su međukulturalne usporedbe rađene na pretpostavci da upitnici, ako su dobro prevedeni, daju ekvivalentne rezultate u različitim kulturama. Tipičan je primjer možda najambiciozniji pokušaj međukulturalne usporedbe ličnosti do pojave petfaktorskoga modela, a to je istraživanje Eysencka s njegovim upitnikom EPQ (Barrett i Eysenck, 1984.). Dimenzije ekstraverzije i neuroticizma imale su dobru potvrdu u različitim prijevodima upitnika, ali značajan broj čestica skale psihoticizma nije se potvrdio u drugim kulturama. No, takva je Eysenckova praksa usporedbe prosječnih rezultata na skalam bila izvrgnuta brojnim kritikama. Naime, usporedbe prosječnih rezultata pretpostavljaju da ekvivalentne faktorske strukture podrazumijevaju i ekvivalentnost skala u različitim kulturama, što nije točno. Naime, ista ponašanja mogu imati različito značenje u pojedinim kulturama; prijevodi mogu mijenjati psihometrijska svojstva izvornog upitnika; ispitanici različitih kultura mogu različito odgovarati na upitnike i sl. Bez jasnih dokaza u prilog tome da smo u raznim kulturama mjerili isti konstrukt, usporedbe prosječnih veličina mogu biti riskantne i voditi do stereotipnih, pa i etnocentričkih opisa. Međutim, drži McCrae, ti problemi nisu nerješivi, pa je moguće odrediti prosječne profile ličnosti za različite kulture. Jedno od najnovijih međukulturalnih istraživanja petfaktorskog modela upravo se odnosi na usporedbe prosječnih rezultata pripadnika 26 kultura na NEO upitniku ličnosti (McCrae, u tisku). Podaci samo dijelom potvrđuju uobičajene percepcije nacionalnoga karaktera pojedinih naroda, pa se tako visok rezultat Španjolaca u dimenziji neuroticizma dobro uklapa u stereotipnu predodžbu o melankoličnom španjolskom temperamentu. Međutim, Japanci koji su širom svijeta pojam marljivosti i predanosti poslu, postižu razmjerno nizak rezultat u dimenziji savjesnosti prema drugim ispitivanim nacijama. To pokazuje da nacionalni stereotipi nisu točni, odnosno da loše predviđaju prosječnu razinu dimenzija ličnosti u pojedinim kulturama. Očito, neformalna opažanja ne mogu dobro zahvatiti razmjerno suptilne razlike u ličnosti. No, moguća su i druga objašnjenja, naprimjer ona da su dobiveni rezultati artefakt metodoloških nedostataka u prikupljanju podataka. Postoje i kulturalne razlike u stilovima odgovaranja, a isto tako se ljudi u različitim kulturama procjenjuju u odnosu na različite standarde, različiti referentni okvir.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

Koji su mogući uzroci kulturalnih razlika u ličnosti, ako one doista postoje? Moguće je da kultura oblikuje ličnost, ali i obratno – da ličnost oblikuje kulturu. Primjerice, u društvu koje prihvaća jasne hijerarhijske odnose, snagu statusa i autoriteta, može se javiti populacija visoke savjesnosti. Obratno može vrijediti za neuroticizam – populacija u kojoj je puno onih sklonih anksioznosti i ljutnja razvija puno institucija koje ublažavaju stres, smanjuju nesigurnost i nejasne situacije.

Dakle, ovo je istraživanje postavilo mnoga pitanja na koja još ne možemo odgovoriti. McCrae ističe da su studije ličnosti i kulture interdisciplinarno područje u kojem su vrlo dragocjene analize kultura koje daju antropolozi.

INTRAKULTURALNA RAZINA

Čak i kad bi dimenzije ličnosti bile u potpunosti naslijeđene, jednojajčani blizanci odrasli u različitim kulturama drukčije bi se ponašali. Istraživanja na intrakulturalnoj razini bave se upravo time – načinima izražavanja osobina ličnosti u pojedinim kulturama, za razliku od transkulturalnih koja se bave univerzalnostima. Prema teoriji McCraea i Coste, ličnost i kultura zajednički određuju karakteristične adaptacije kao što su uloge, odnosi, identitet, navike, vrijednosti ili stavovi. Intrakulturalna razina bavi se upravo proučavanjem karakterističnih adaptacija u različitim kulturalnim okružjima. Važno je spomenuti da upitnici ličnosti sadrže pitanja koja se odnose na karakteristične adaptacije, pa su zato u određenom smislu gotovo sva dosadašnja istraživanja ličnosti intrakulturalna – ona istražuju karakteristične adaptacije u zapadnim društvima. Upravo taj etnocentrizam i jest jedan od velikih problema dosadašnjih istraživanja ličnosti. Zato su potrebne komparativne intrakulturalne studije koje će pokazati jesu li manifestacije određene dimenzije ličnosti univerzalne ili specifične u pojedinoj kulturi. To je pitanje iznimno važno u prevođenju upitnika ličnosti, a antropolozi su mu posvećivali više pozornosti od međukulturalnih psihologa. Kao primjer može poslužiti čestica iz NEO upitnika koja vrlo jasno pokazuje o čemu je riječ. Ta je čestica dio subskele traženja uzbuđenja, a u originalu spominje uživanje u vožnji na velikim toboganima u američkim lunaparkovima (am. *rollercoasters*). No, kako je to specifično američki način zadovoljavanja potrebe za uzbuđenjem, takva se čestica mora prilagoditi u prijevodima upitnika i zamijeniti ponašanjem koje je adekvatan izraz traženja uzbuđenja u specifičnoj kulturi.

Danas takva istraživanja uglavnom podrazumijevaju međunarodnu suradnju psihologa koji izrađuju prijevode upitnika, a po potrebi se određene čestice zamjenjuju, uz konzultiranje autora izvornoga upitnika. Uspjeh tih prijevoda, odno-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

sno njihova metrijska svojstva približna originalu, pokazuju da jezična barijera ipak nije nepremostiva i da je razmjerno lako naći ekvivalentne čestice. No, jedan od nedostataka prijevoda je u tome da prevedene čestice ne moraju biti optimalni indikatori određene dimenzije u toj kulturi. Primjerice, možda najbolji indikator ekstraverzije u određenoj kulturi nije družljivost, nego smijeh ili glasan govor. Dakle, potrebno je sve više emičkih istraživanja provedenih s upitnicima i mjerama izvorno nastalim u određenoj kulturi, kako bi se dopunila istraživanja provedena s etičkim faktorima. Jedan od dobrih primjera takvog sveobuhvatnog programa istraživanja ličnosti, koji uključuje i etička i emička istraživanja, jest onaj na Filipinima (Church i Katigbak, 2000.; Katigbak, Church i Akamine, 1996.; Guanzon-Lapena i sur., 1998.). U okviru tog programa razvijena su dva emička upitnika ličnosti, multidimenzionalne mjere konstrukata ličnosti svojstvenih filipinskoj kulturi. Dio istraživanja oslanja se na leksički pristup i utvrđuje sveobuhvatnu taksonomiju filipinskih deskriptora ličnosti, a provjeravaju se i veze filipinskih emičkih konstrukata s etičkima, odnosno s uvezenim mjerama petfaktorskog modela kao što je NEO upitnik ličnosti.

KULTURALNA PSIHOLOGIJA LIČNOSTI

Za razliku od međukulturalne psihologije koja kulturu vidi kao nezavisnu varijablu, kulturalni psiholozi vide kulturu i ličnost kao međuovisne. Kultura i ličnost stvaraju jedna drugu. "Ja" je socijalni konstrukt i varira između pojedinih kultura, a upitno je postoje li temeljne dispozicije neovisno o kulturi.

Jedan od najžešćih kritičara primjene koncepta osobinske psihologije u različitim kulturama jest antropolog Richard Shweder. On drži da rezultati primjene upitnika "daju lažnu potporu pogrešnom vjerovanju da se individualne razlike mogu opisati jezikom globalnih faktora, osobina ili dimenzija lišenih konteksta" (Shweder, 1991.; prema Church, 2000.). Vjerojatno najutjecajniji kulturalni psiholozi danas su Hazel Markus i Shinobu Kitayama.

Markus i Kitayama (1991., 1998.) dovode u pitanje metode i nalaze međukulturalne osobinske psihologije, jer drže da većina znanstvenih spoznaja o ponašanju nastaje u okviru zapadnoga načina mišljenja u kojemu i istraživači i ispitanici dijele određen skup implicitnih pretpostavaka i vjerovanja koja se nikad ne dovode u pitanje.

Evo kako to izriču autori: "Usprkos sve većem broju psiholoških i antropoloških nalaza o tome imaju li ljudi različita viđenja pojma 'ja', većina današnjih spoznaja psihologa o ljudskoj prirodi temelji se na jednom specifičnom stajalištu – tzv. zapadnom stajalištu o pojedincu kao nezavisnom, samodovolj-

nom, autonomnom entitetu koji: a) sadrži jedinstvenu konfiguraciju unutarnjih svojstava (tj. osobina, sposobnosti, motiva i vrijednosti) i b) ponaša se u prvom redu potaknut tim unutarnjim svojstvima" (Markus i Kitayama, 1991.).

Ti autori (1991., 1998.) ističu da zapadni modeli ličnosti nisu odabrani kao najbolji u usporedbi s drugim viđenjima ličnosti, jer većina drugih pogleda na ličnost tek treba naći svoje mjesto u literaturi. Oni priznaju postojanje internalnih osobina (npr. osobina ličnosti, sposobnosti, vrijednosti), ali vide ih kao specifične za određenu situaciju te kao vrlo loše prediktore ponašanja. Sumnjaju u značenje faktorsko-analitičkih podataka o univerzalnim dimenzijama, kao što je pet faktora, jer se slična faktorska struktura doista može naći u vrlo različitim kulturama, no pitanje je koliko takva struktura odražava stvarna iskustva tih ljudi. Stoga ne misle da su zapadne koncepcije o ličnosti univerzalne i da petfaktorski model zahvaća stvarnu ličnost u različitim kulturama. Stajalište je Markusa i Kitayame da ličnost nije samo pod utjecajem kulture kao nezavisne varijable, već je taj utjecaj dvosmjernan – ličnosti zajednički stvaraju kulturu. Kultura i ličnost su u uzajamnom dinamičkom odnosu. Ličnost nije apstrakcija, ona je neodvojiva od sociokulturalnoga konteksta u kojem se pojavljuje. Ljudi razvijaju svoju ličnost aktivnim sudjelovanjem u različitim socijalnim aktivnostima u vlastitoj kulturi. Zato nema ličnosti bez kulture, a postati ličnost je za Markusa i Kitayamu socijalno i kulturalno dostignuće.

Oni su (1991., 1998.) posebno pisali o različitim viđenjima *selfa* u raznim kulturama. Dva dominantna pogleda na ličnost, na vlastito "ja", slikovito ilustriraju dvjema uzrečicama: Amerikanci običavaju reći *Kotač koji škripi će se podmazati*, a Japanci *Čavao koji strši bit će zabijen*.

U zapadnim, individualističnim kulturama ličnost se vidi kao nezavisna, ona je u prvom planu, dok su socijalni odnosi i veze s drugima manje važni. Socijalne uloge i vanjske okolnosti često se vide kao ograničenja autonomiji pojedinca. Osnovne su pretpostavke zapadnog pogleda na ličnost:

1. Osoba je autonomni entitet, s posebnim obilježjima, kvalitetama ili procesima;
2. Ponašanje izvire iz osobe, pa se ljude može procijeniti i upoznati prema njihovim djelima;
3. Individualno ponašanje varira;
4. U različitim situacijama očekuje se da se ljudi ponašaju konzistentno i da njihovo ponašanje bude stabilno u vremenu;
5. Proučavanje ličnosti omogućit će nam da predviđamo i kontroliramo ponašanje.

Suprotan tome je pogled na ličnost koji prevladava u Aziji, Africi, Južnoj Americi i mnogim južnoeuropskim zemljama, dakle u kulturama koje se mogu nazvati kolektivističkima. Prema tom stajalištu, ličnost je uzajamno zavisna s drugi-

ma u određenom socijalnom kontekstu. Centralno je "ja", odnosno osoba u odnosu na druge. Dakle, taj model ističe u prvi plan društvene strukture kao što su obitelj, radno okružje, društvene uloge i slično. Međuzavisan pogled može se najkraće sažeti ovako:

1. Osoba je međuzavisan entitet, dio šire socijalne mreže;
2. Ponašanje se javlja kao reakcija na druge s kojima smo u odnosima međuzavisnosti;
3. Priroda socijalnoga konteksta često varira, pa će i individualno ponašanje varirati;
4. Proučavanje ličnosti značajno je zato što će pomoći objašnjavanju interpersonalne prirode ponašanja.

U ovom alternativnom modelu nije najvažnije postati osoba koja je autonomna u odnosu na druge, nego se uklopiti među druge, postati dio različitih interpersonalnih odnosa. Takvo kulturalno oblikovanje ličnosti najlakše je vidjeti u azijskim društvima. U njima se naglašava pojedinac kao dio cjeline, odnosi s drugima, interesi skupine. Ličnost se razvija življenjem u određenom kulturalnom kontekstu. Autentična, zrela ličnost jest ona koja je dobro usklađena s očekivanjima drugih. Jer, *čavao koji strši bit će zabijen*. Za razliku od zapadnog viđenja, ovakva koncepcija ličnosti u sebi ne sadrži implicitne pretpostavke o individualizmu. Naime, ona jasno prepoznaje posebnost svakog pojedinca, ali ne prihvaća zapadnjačku ideologiju individualizma. *Self* je u azijskim kulturama ponajprije ovisan o kontekstu. Međutim, psihologija ličnosti je uglavnom ignorirala takva stajališta, podrazumijevajući da je ličnost autonomna, jasno odvojena od drugih, stabilna i konzistentna i da se najprije treba procijeniti inventarima ličnosti, a tek onda vratiti u socijalni kontekst. Istraživanja provedena u teorijskom okviru kulturalne psihologije još su uvijek razmjerno malobrojna. Međutim, on ima značajne implikacije za međukulturalnu psihologiju ličnosti koja se zasniva na osobinama. Buduća istraživanja ne smiju zaobići te spoznaje, a o budućnosti međukulturalnih istraživanja ličnosti na kraju ćemo reći nekoliko riječi.

BUDUĆNOST MEĐUKULTURALNIH ISTRAŽIVANJA LIČNOSTI

Kakva je budućnost međukulturalnih istraživanja? Napredak učinjen posljednjih godina zasigurno ohrabruje, no valja reći nešto i o metodološkim pitanjima koja bi budući istraživači trebali temeljitije i brižljivije rješavati. Kako kažu Church i Lonner (1998.), glavni izazov za međukulturalne psihologe ličnosti jest rješavanje metodoloških poteškoća koje se vezuju uz takva istraživanja.

Kao najvažnije, nameće se pitanje kulturalne ekvivalentnosti, tj. istoznačnosti konstrukata i mjera u različitim kulturama. Kako smo već isticali, psihologijska literatura puna je generalizacija o ljudskom ponašanju koje se temelji na zapad-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

nim pretpostavkama, metodologiji i uzorcima. Podsjetimo se samo da je većina psihologijskih istraživanja, pa tako i međukulturalna istraživanja ličnosti rađena na studentima, a brojni autori upozoravaju da su oni svugdje pod jakim utjecajem zapadne kulture! Takve su generalizacije opterećene etnocentrizmom, što može dovesti do zaključaka koji su netočni, a i opasni za skupine koje se proučavaju. Primjerice, koristimo li zapadne standarde za procjenu normalnoga ponašanja, puno toga što je u nekoj kulturi potpuno normalno, ali se ne uklapa u zapadne standarde proglasit ćemo poremećenim ili devijantnim. Štoviše, čitave populacije mogu dobiti takvu etiketu! Spomenut ćemo samo najvažnija pitanja koja treba uzeti u obzir pri određivanju kulturalne ekvivalentnosti (Marsella i sur., 2000.).

VRSTE EKVIVALENTNOSTI

Jezična ekvivalentnost

Ovamo se ubrajaju pitanja prevođenja instrumenta. Najbolji se prijevodi dobivaju metodom ponovnoga prevođenja na jezik izvornika, jer je jezično korektan prijevod osnovni uvjet za validaciju instrumenta.

Konceptualna ekvivalentnost

Ta se ekvivalentnost odnosi na sličnost u značenju pojedinoga koncepta, odnosno konstrukta u različitim kulturama. Pitanje je važnije od svih drugih, jer na pretpostavci da ispituje-mo istoznačan konstrukt i počivaju međukulturalna istraživanja. O čemu je riječ može pokazati pojam zavisnosti. Zavisnost se u zapadnim kulturama, osobito u Americi, drži znakom nezrelosti i bespomoćnosti, jer se djeca odgajaju da budu nezavisna i autonomna. Nasuprot tome, u Japanu se djeca socijaliziraju da budu dio obitelji, a kasnije dio skupine. Naglasak je na međuzavisnosti i konformizmu, pa pojam zavisnosti u Japanu nema negativne konotacije.

Strukturalna ekvivalentnost

Važno je pokazati da određeni instrument zadržava istu faktorsku strukturu u različitim kulturama. Prvi podaci s različitim prijevodima NEO upitnika odnosili su se upravo na strukturalnu ekvivalentnost prijevoda, jer ako prijevodi nisu ekvivalentni, nema smisla ići u daljnja istraživanja.

Ekvivalentnost skala

Tu se podrazumijeva kulturalna komparabilnost skala koje rabimo u istraživanju. Primjerice, ispitanici različitih kultura ne prihvaćaju jednako format odgovaranja koji se nama već čini "prirodnim". U mnogim nezapadnim kulturama ispitanicima će biti vrlo teško odgovarati na pitanja s točno-netočno for-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

matom, jer oni kažu "katkad je to točno, a katkad nije, ovisi o situaciji". Te kulture jednostavno ne pridaju istu važnost dosljednom i jednakom ponašanju u različitim situacijama, kao što pridajemo mi u zapadnim kulturama. K tome, ispitanici iz mnogih nezapadnih kultura ne snalaze se dobro s formatima tipa Likertova ili Thurstoneova, jer jednostavno ne procjenjuju svoja iskustva na takav linearan način, pa im značenje takvih skala nije jasno. Neke pak druge kulture ne vole krajnje procjene na takvim skalama, pa radije biraju neutralnu, srednju poziciju. Isto tako, mogu se pojaviti i kulturalne razlike u prihvaćanju pojedinih čestica. Takve čestice mogu se identificirati primjenom novijih psihometrijskih postupaka kao što je teorija odgovora na čestice (tzv. *item response theory*).

Na kraju, možemo reći da pregled ideja i istraživanja u području međukulturalne psihologije ličnosti pokazuje da je to područje danas vrlo živo, produktivno i relevantno te da u njemu prostor vlastite afirmacije nalaze istraživači širom svijeta. Jer, kako to izriče antropologinja Wierzbicka (1993.; prema Church, 2000.):

"Ideja o osobi koja misli, hoće, osjeća i zna (a i kaže i čini različite stvari) čini se univerzalnom...koncept jedinstvene osobe po svoj je prilici univerzalan...ideja da je pojam "osobe" proizvod zapadne kulture jednostavno nije održiva".

LITERATURA

- Barrett, P. & Eysenck, S. (1984.), The assessment of personality factors across 25 countries. *Personality and Individual Differences*, 5, 615-632.
- Block, J. (1995.), A contrarian view of the five-factor approach to personality description. *Psychological Bulletin*, 117, 187-215.
- Bock, P. K. (2000.), Culture and personality revisited. *American Behavioral Scientist*, 44, 32-40.
- Bond, M. H. (2000.), Localizing the imperial outreach: The Big Five and more in Chinese culture. *American Behavioral Scientist*, 44, 63-72.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L. & Perugini, M. (1993.), "The Big Five Questionnaire": A new questionnaire to assess the Five Factor Model. *Personality and Individual Differences*, 15, 281-288.
- Cheung, F. M. & Leung, K. (1998.), Indigenous personality measures: Chinese examples. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 233-248.
- Church, A. T. (2000.), Culture and personality: toward an integrated cultural trait psychology. *Journal of Personality*, 64, 651-703.
- Church, T. A. & Katigbak, M. S. (1989.), Internal, external and self-report structure of personality in a non-western culture: An investigation of cross-language and cross-cultural generalizability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 5, 857-872.
- Church, T. A. & Katigbak, M. S. (2000.), Trait psychology in the Philippines. *American Behavioral Scientist*, 44, 73-94.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

- Church, A. T. & Lonner, W. J. (1998.), The cross-cultural perspective in the study of personality. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 32-62.
- Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1976.), Age differences in personality: A cluster-analytic approach. *Journal of Gerontology*, 31, 564-570.
- Costa, P. T. & McCrae, R. R. (1992.), *Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) Professional Manual*. Odessa: Psychological Assessment Resources, Inc.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. & Dye, D. A. (1991.), Facet scales for Agreeableness and Conscientiousness: A revision of the NEO Personality Inventory. *Personality and Individual Differences*, 12, 887-898.
- Costa, P. T., Terraciano, A. & McCrae, R. R. (2001.), Gender differences in personality traits across cultures: robust and surprising findings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 2.
- Eysenck, H. J. (1991.), Dimensions of personality: 16, 5 or 3? – Criteria for a taxonomic paradigm. *Personality and Individual Differences*, 12, 773-790.
- Eysenck, H. J. (1992.a), Four ways five factors are not basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 667-673.
- Eysenck, H. J. (1992.b), A reply to Costa and McCrae. P or A and C – the role of theory. *Personality and Individual Differences*, 13, 867-868.
- Eysenck, H. J. (1994.), The importance of theory in the taxonomy of personality. U: B. De Raad, W. K. B. Hofstee & G. L. Van Heck (ur.), *Personality Psychology in Europe*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Guanzon-Lapena, M. A., Church, A. T., Carlota, A. J. & Katigbak M. S. (1998.), Indigenous personality measures: Philippine examples. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 249-270.
- Jang, K. L., McCrae, R. R., Angleitner, A., Riemann, R. & Livesley, W. J. (1998.), Heritability of facet-level traits in a cross-cultural twin study: Support for a hierarchical model of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1556-1565.
- John, O. P., Angleitner, A., Ostendorf, F. (1988.), The lexical approach to personality: A historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171-203.
- Katigbak, M. S., Church, A. T. & Akamine, T. X. (1996.), Cross-cultural generalizability of personality dimensions: relating indigenous and imported dimensions in two cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 99-114.
- Markus, H. R. & Kitayama, S. (1991.), Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation. *Psychological Review*, 98, 2, 224-253.
- Markus, H. R. & Kitayama, S. (1998.), The cultural psychology of personality. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 63-87.
- Marsella, A. J., Dubanoski, J., Hamada, W. C., Morse, H. (2000.), The measurement of personality across cultures. *American Behavioral Scientist*, 44, 41-62.
- Marušić, I., Bratko, D. & Eterović, H. (1996.), A contribution to the cross-cultural replicability of the five-factor personality model. *Review of Psychology*, 3, 23-36.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

McAdams, D. P. (1992.), The five-factor model in personality: A critical appraisal. *Journal of Personality*, 2, 329-355.

McCrae, R. R. (2000.), Trait psychology and the revival of personality and culture studies. *American Behavioral Scientist*, 44, 10-31.

McCrae, R. R. (2001.), Trait psychology and culture: exploring in-cultural comparisons. *Journal of Personality*, 69, 819-846.

McCrae, R. R. & Costa, P. T. (1987.), Validation of the Five factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1, 81-90.

McCrae, R. R. & Costa, P. T. (1996.), Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model. U: J. S. Wiggins (ur.), *The Five-Factor Model of Personality* (str. 51-87), New York: Guilford.

McCrae, R. R. & Costa, P. T. (1997.a), Conceptions and correlates of openness to experience. U: R. Hogan, J. Johnson & S. Briggs (ur.), *Handbook of Personality Psychology* (str. 825-847), San Diego: Academic Press.

McCrae, R. R. & Costa, P. T. (1997.b), Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, 52, 509-516.

McCrae, R. R., Costa, P. T., Delpilar, G. H., Rolland, J. P. & Parker, W. D. (1998.), Cross-cultural assessment of the five-factor model – the revised NEO personality inventory. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29, 171-188.

McCrae, R. R., Costa, P. T., De Lima, M. P., Simoes, A., Ostendorf, F., Angleitner, A., Marušić, I., Bratko, D., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Chae, J. H. & Piedmont, R. L. (1999.), Age differences in personality across the adult life span: Parallels in five cultures. *Developmental Psychology*, 35, 466-477.

Mlačić, B. (1999.), *Hrvatska taksonomija deskriptora osobina ličnosti*. Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.

Pervin, L. A. (1994.), A critical analysis of current trait theory. *Psychological Inquiry*, 5, 103-113.

Piedmont, R. L. & Chae, J. H. (1997.), Cross-cultural generalizability of the five-factor model of personality: Development and validation of the NEO PI-R for Koreans. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28, 131-155.

Silva, F., Avia, D., Sanz, J., Martinez – Arias, R., Grana, J. L., Sanchez – Bernardos, L. (1994.), The five-factor model-I. Contributions to the structure of the NEO – PI. *Personality and Individual Differences*, 1994., 17, 741-753.

Triandis, H. C. (1995.), *Individualism and collectivism*. Boulder, CO: Westview.

Wiggins, J. S. & Pincus, A. L. (1992.), Personality: Structure and assessment. *Annual Review of Psychology*, 43, 473-504.

Yang, K. & Bond, M. H. (1990.), Exploring implicit personality theories with indigenous or imported constructs: the Chinese case. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 1087-1095.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

Contemporary Approaches to Cross-Cultural Research of Personality

Iris MARUŠIĆ
Institute for Social Research, Zagreb

Cross-cultural research has in recent years become one of the central topics of personality psychology. According to numerous authors such research has been given new momentum by the appearance of the Big-Five personality model whose development and promotion has been contributed to by researchers from many countries. An array of data speaking in favour of the cultural universality of the five dimensions proposed, as well as the possibility of their being validly measured in different cultures encouraged considerable cross-cultural comparison within the approach called today cross-cultural personality psychology based on personality traits. According to McCrae (2000), this research can be divided into three levels: the transcultural level, dealing with universal traits, intercultural level, dealing with cultural differences, and intracultural level engaged in culturally specific expressions of certain traits. The second very important approach is cultural psychology, which questions the western concept of personality traits itself and represents the viewpoint that culture and personality are inseparable. Today's trends of development indicate that cross-cultural personality psychology will probably offer in the future a synthesis of these two approaches as well as new solutions to methodological limitations in this increasingly important research area.

Zeitgenössische Ansätze zur interkulturellen Persönlichkeitsforschung

Iris MARUŠIĆ
Institut für Gesellschaftsforschung, Zagreb

Interkulturelle Forschungen sind im Laufe der letzten Jahre zu einem zentralen Thema der Persönlichkeitspsychologie geworden. Nach Meinung zahlreicher Autoren wurde durch die Erarbeitung des Big-Five-Persönlichkeitsmodells, zu dessen Entwicklung und Promovierung Wissenschaftler aus vielen Ländern beigetragen haben, die Forschung zu neuen Erkenntnissen angeregt. Eine Menge neuer Daten, die die kulturelle Universalität der vorgeschlagenen fünf Persönlichkeitsdimensionen belegen, sowie die Möglichkeit, diese in einem jeweils unterschiedlichen kulturellen Umfeld auf zuverlässige Weise auszuwerten, haben zahlreiche interkulturelle Vergleiche erbracht, die sich innerhalb eines Ansatzes bewegen, der heute gemeinhin als die von menschlichen Eigenschaften ausgehende, interkulturelle

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 4-5 (60-61),
STR. 533-551

MARUŠIĆ, I.:
SUVREMENI PRISTUPI...

Persönlichkeitspsychologie bezeichnet wird. Laut McCrae verlaufen diese Forschungen auf drei verschiedenen Ebenen: auf transkulturaler Ebene – Untersuchung universaler Eigenschaften; auf interkulturaler Ebene – Untersuchung kultureller Unterschiede; auf intrakulturaler Ebene – Untersuchung von kulturspezifischen Ausprägungen bei Einzelpersonen. Einen zweiten, äußerst wichtigen Ansatz stellt die Kulturpsychologie dar, die den abendländischen Begriff der persönlichen Eigenschaft in Frage stellt und die Meinung vertritt, dass Kultur und Persönlichkeit nicht voneinander zu trennen sind. Heutige Entwicklungstrends weisen darauf hin, dass die interkulturelle Persönlichkeitspsychologie in Zukunft vermutlich eine Synthese dieser beiden Ansätze vorlegen wird, ferner Lösungsvorschläge, um die methodologischen Einschränkungen in diesem überaus aktuellen Forschungsgebiet zu überwinden.